

VILHELM WANSCHER SOM BOGKUNSTNER

De Kunstbøger, Professor Wanscher selv har tilrettelagt, danner ved deres Egenart en lille Enklave i dansk Boghaandværk - herom skriver Kunsthistorikeren Else Kai Sass.

VILHELM WANSCHER fortæller, at han som Dreng fik Bache's »Nordens Historie« forærende. For sine Sparepenge lod han alle fem Bind indbinde i smukt Hel-Kalveskindsbind. Hver Bog kostede fem Kroner, altsaa femogtyve Kroner for dem alle. Det var mange Penge for en ni-aars Dreng, som Wanscher dengang var. Men det blev ogsaa et holdbart Bind, der er lige saa pænt i Dag, som da det var splinternyt. Dette hændte i 1884, det Aar, hvor Christiansborg brændte. Derfor staar det ogsaa saa tydeligt for ham ligesom en anden lille Erindring fra samme Aar. Wanscher boede med sine Forældre i Frederiksberg Allé, da Fru Fenger, nuværende Overlæge Mogens Fengers Mor, en Dag kom paa Besøg. Hun skulde hen til Fru Brygger Jacobsen paa Carlsberg og vilde nu gerne have Drengen med, saa han kunde faa set Samlingerne derude. Det har vel været paafaldende, at Drengen saa tidligt havde Øje og Sans for Kunst.

Mere udtalt om Wanschers Forhold til Boghaandværket vidner endelig følgende Træk. Efter Christiansborg Slots Brand blev den kongelige Malerisamling midlertidig ophængt i Udstillingsbygningen ved Charlottenborg. Wanscher husker, at han meget ofte kom paa Charlottenborg for at se paa Malerierne. Han var dengang i Tolvaarsalderen. Et Katalog over Samlingerne havde han ogsaa faaet. Det var et Klenodie, der skulde bevares, samtidig

med, at det stadig skulde bruges; derfor maatte det indbindes. Vilhelm Wanscher lavede selv et ligesaa solidt som kunstfærdigt Bind til den lille Bog af Pap beklædt med et Papir, der var malet saa det kom til at ligne Fløjl. Denne Sans for stofflig Virkning var ogsaa siden karakteristisk for Wanscher som Bogkunstner. Kataloget fik Skindryg. Den var syet paa og gjorde det hele mere haandværkeragtigt. Christiansborg-Kataloget fulgte Wanscher i mange Aar. Desværre har han nu tabt det af Syne. Det vilde ellers have været morsomt at lægge den tolvaarige Drengs Bogbinderarbejde ved Siden af de kunstnerisk udstyrede Bøger, Vilhelm Wanscher har skabt, naar der engang skal laves en Udstilling af hans Arbejder.

Paa faa Undtagelser nær har Vilhelm Wanscher selv arbejdet med Tilrettelæggelsen af sine Bøger. Som Forfatter og Kunstner har han jo haft den Fordel, at han kendte Indholdet til Bunds og kunde anlægge Bøgerne i Overensstemmelse med dettes Art. Man maa da først og fremmest betragte Wanscher som Kunstneren, der giver sit Værk den Form, der tilfredsstiller ham æstetisk. Det er hændt, at Wanscher har lavet Bøger, som Fagfolk paa Forhaand rystede paa Hovedet af, naar de hørte hans Forslag til dem. Men det gik hver Gang saadan, at Fagmændene maatte indrømme, at den Løsning, Wanscher kom til, stik imod alle Regler og al Tradition, var ligesaa overraskende rigtig, som den var dristig og original. Her er et af de Tilfælde, hvor Kunstneren staar over Haandværket og ved sin Overlegenhed fører dette frem ad nye Baner. Men Wanscher vilde ikke have naaet saa harmoniske Resultater, hvis han ikke ved Tilrettelæggelsen af

sine Bøger i høj Grad havde taget Hensyn til Haandværkets Krav. Han fordeler sit forberedende Arbejde ligeligt mellem Papiret, Typografien, Illustrationerne og Omslaget. Det skal heller ikke glemmes, at Wanscher har haft det Held at samarbejde med dygtige og fordomsfrie Hjælpere.

Det er bemærkelsesværdigt, at ikke to af Wanschers Bøger er ens. Han har hver Gang taget nyt og frisk paa Opgaven og har ladet Løsningen fremgaa af en stadig Eksperimenteren med Stoffet, tildels ud fra visse givne Forhold. Som alle andre Kunstnere har han paa sin Vej gennem Livet modtaget Impulser udefra; det er indlysende, at baade hans stadige Syslen med den store gamle Kunst, saavel som hans eget livlige Temperaments Svingninger sætter deres skiftende Præg paa Bøgernes Udseende. Kendte man kun Wanscher gennem hans Bøger, vilde man alligevel modtage et forunderligt stærkt Indtryk af denne festlige, lunefulde, paradoxale Personlighed.

De første Smaaskrifter, Vilhelm Wanscher skrev og fik udgivet - »Provençalerne og Antiken« i 1896 og »Bygnings- og Møbelstil« fra 1901 - kom som smaa Hæfter i Serier, og havde disses sædvanlige beskedne Udseende. »Arkitekten G. Bindesbøll«, der udkom i 1903, var Wanschers første rigtige Bog. Den blev udgivet i Serien »Blade af dansk Kunsts Historie« af »Foreningen for national Kunst«, og Wanscher havde ingen Indflydelse paa Udstyret, som for Resten var noget af det bedste for sin Tid. Tre Aar senere kom Wanschers grundlæggende Arbejde »Den æsthetiske Opfattelse af Kunst« hos Gyldendal; denne Bog blev helt og holdent bestemt og tilrettelagt af Forlaget.

Med »Rafael og Michelangelo«, der udkom i 1908, greb Wanscher for første Gang ind i Bogens Tilrettelægning. Paa Omslaget - en svær sennepsgul Karton - staar Titlen med store Typer, mens Undertitlen er sat med en lille Grad og derunder Forfatternavnet med mellemstore Bogstaver. En sort Streg skiller Titlen fra de nødvendige praktiske Oplysninger om Forlag etc. Umiddelbart efter Omslaget følger Titelbladet; det gør en slankere Virkning, der er begrundet i den spinklere Skrift og i den rytmiske Fordeling af Siders Komponenter, hvilket ogsaa passer bedre til det hvide Papir end til Kartonsens tungere Stof. Af økonomiske Grunde er Siderne saa tætte. Det gjaldt om at faa saa meget som muligt paa hver Side. Alt Billedstof er samlet bag i Bogen og trykt paa sværere glittet Papir. Anbringelsen af Billedteksterne er et Problem, som Wanscher har beskæftiget sig indgaaende med, og som han har givet en ny Løsning i næsten hver ny Bog. I »Rafael og Michelangelo« har han arbejdet med at faa Billedunderskrifterne til at virke med som Styre i Siden. Titlerne, der er sat med Versalier, er gerne anbragt saadan, at de danner en Blok i Billedernes Yderkant i Stedet for at fylde hele Billedbredden ud. Derved faar han en Slags Sokkelvirkning frem. Flere Steder er der opnaaet en overraskende Virkning alene ved den Maade, Illustrationerne er sammenstillet paa. Wanscher komponerer nemlig ikke bare med Billedernes Størrelse, men tager ogsaa Hensyn til deres Indhold. F. Eks. paa figs. 12-13-14, hvor den liggende Kristus paa »Peruginos Begrædelse« i Pitti gentager sig i Mariaskikkelsens Placering paa Pisanos Relief »Fødslen« i Pisa, mens Bevægelsen hos den knælende

Mand, der griber om Ligklædet, gaar igen i den staaende Kvinde med de udbredte Arme i Rafaels »Ridderens Drøm« paa den modstaaende Side.

Denne Korrespondance i Bevægelserne er ikke alene tilvejebragt som Illustration til den kunsthistoriske Undersøgelse, men har ogsaa en velberegnet æstetisk Hensigt. Noget lignende gør sig gældende paa figs. 33-34-35, hvor der ved Sammenstilling af Stikket efter Michelangelos badende Soldater, en Ynglingefigur fra det sixtinske Kapels Loft og den ufuldendte Statue af Matthæus fremkommer et fint Spil af Forskydninger i de nøgne Legemers Bevægelser.

En af de Bøger, Wanscher selv fremhæver, har betydet meget for hans Indstilling over for Bogkunst, er Karl Madsens »Hollandsk Malerkunst«, der kom i 1891. Karl Madsen og Xylograf Hendriksen lavede denne Bog som en Slags Demonstration af de Retningslinier, de gerne saa fulgt i den nystiftede Forening for Boghaandværk. Den lille pæne Bog har en dejlig letlæselig Sats med mange Indrykninger og Udgange, der harmonerer saa godt med Karl Madsens spirituelle Stil og Bogens delvise Karakter af Erindringsbog. Illustrationerne var hovedsagelig tegnet efter Kunstværkerne af Forfatteren selv i en fin sprød Streg, der er fuld af Ynde, og som stadig virker indtagende paa Læseren. Karl Madsen havde selv komponeret den nydelige lille Tegning over Indledningskapitlet, mens Bindsbøll havde tegnet Vignetterne i sin robuste Manér. Hendriksen havde foretaget Reproduktionerne med den Omhu, der var ham egen.

Det er vel værd at mærke sig Wanschers Glæde ved

netop denne stilfærdige og gennemkultiveret tilrettelagte Bog. En anden Bog, han omtaler med Respekt, er Th. Oppermanns »Kunsten i Danmark under Frederik V og Christian VII«. Her er det vel i særlig Grad Billedernes velafbalancerede Anbringelse og den klare letlæselige Sats, der har tiltalt ham.

Wanschers næste Bog var »Grækernes Syn paa Kunst og den græske Kunst-Teoris Udvikling i Renaissancen og Baroktiden«, hvortil Wanscher selv havde tegnet alle Illustrationerne. Emil Hannover saa Manuscriptet og blev meget begejstret for det. Han spurgte Egmont Petersen, om han vilde trykke det. Det vilde Petersen gerne, og saadan blev det. Carlsbergfondet gav 400 Kr. i Tilskud. Gamle Xylograf Hendriksen skaffede det gode Papir fra Gebr. Ebart, Sprechthausen b. Eberswalde. Denne Fabrik blev dengang ledet af Godske-Nielsen, der senere blev Driftsleder ved De forenede Papirfabrikker i Danmark. Bogen blev en lille Kvant i et Omslag af svær graalig Karton, der udenpaa har en Tegning af Forfatteren efter et pompeiansk Maleri. Den er som et lille Vindue, hvorigennem man kikker ind i Bogen. Omslaget bliver kun kønnere, jo ældre og mere fedtet det bliver. Titelbladets Tekst er formet som en Barokvase med en svær Udbugning paa Midten, saaledes at Ordene fylder hele Siden ud. Skriften er Plantin. Forfatternavnet er sat med Kursiv. »Det er en Mand i Parantes«, siger Wanscher, bare en Oplysning til Læserne. Wanschers Tuschtegninger efter Kunstværkerne er det, der præger Satsbilledet. De er tegnet i tyk ensartet Streg. For at opnaa samme stofflige Virkning i Teksten, valgte Wanscher Plantin'en, der med sine svære

Typer er helt i Overensstemmelse med Illustrationerne. I Virkeligheden er det det samme Princip som i »Hollandsk Malerkunst«, kun at der i den Bog var tyndt tegnede Illustrationer og derfor ogsaa en lys aaben Skrift. Det var en luftig Bog, mens Wanschers er en vægtig Bog. Helt original er den Maade, hvorpaa Billederne blev anbragt paa Siden. De er sat ind i Kolumnen efter ganske bestemte kompositoriske Principper, der er i Overensstemmelse med Bogens Indhold. Det her afbildede Opslag er i saa Henseende typisk. Til venstre en Tegning, der staar blegt og omgivet af Tekst - den er anbragt i Kolumnens venstre Side - og er orienteret mod højre. Her er Sidebevægelsen betonet i Modsætning til Siden overfor, der til Hoved har en bred frontal Tegning, i hvis Fremstilling der er en udpræget Dybdevirkning. Kontrasten og Samspillet mellem de to Sider giver i en Nøddeskal de to Retningsmodsatninger hos Rafael, som Wanscher omtaler i Bogen.

Man havde dengang ikke mange Erfaringer for Tryk af Reproduktioner efter Blyantstegninger paa den Slags Papir. I »Grækerne« gik man frem paa den Maade, at Wanschers Blyantstegninger blev trykt paa glittet Papir, og disse blev saa klistret ind i Bogen. Xylograf Hendriksen kunde ikke lide dem, og han havde Ret. Det er upraktisk med de halvvejs løse Lapper i Bogen, og det viste sig iøvrigt, at det eneste Sted, man forsøgte at trykke en Blyantstegning direkte paa Papiret, blev Resultatet meget vellykket. Papiret var nemlig godt nok. Den Erfaring vandt man her.

Paa en Rejse i Holland i Sommeren 1916 købte Wanscher sig en Foliant med svært hollandsk Papir og tegnede,

hvad han saa paa sin Rejse - Landskaber, Bybilleder, Arkitektur, Mennesker og Planter, Fisk og Fugle i den zoologiske Have »Artis« i Amsterdam. Den hollandske Kunsthistoriker Dr. Bredius i Haag saa Skitsebogen og gav ved sin Begejstring Wanscher Ideen til Udgivelsen. Og saa kom Bogen da Aaret efter i et halvt Hundrede Salgseksemplarer, signerede af Forfatteren. Den, der kender Originalen, kan naturligvis nok se, at Tegningerne dør staar friskere, men alligevel er denne Bog et Vidunder af Reproduktionskunst, som baade Bernhard Middelboe og Thiele har Ære af. Anker Kyster indbandt Folianten i Pergament, der passede saa godt til det morsomme langagtige Protokolformat. Der blev anvendt megen Flid paa at give Papiret samme Stoflighed, som Originalen havde. Man brugte dertil noget engelsk Papir, der blev behandlet med Prægeblade for at frembringe den samme fintstribede Karakter, som det hollandske havde. Gamle Middelboe puslede med Reproduktionerne. De blev efterbehandlet med Roulet for at blive lettere i Stregen.

Det er en skreven Bog. Ikke et trykt Ord er der i den. Wanschers egen smukke tydelige Skrift i hans indføjede Bemærkninger staar med samme fine Sepiatone, som Tegningerne. Paa Titelbladet staar bare »Holland« med aabne Bogstaver. Den første Side er med sin van Goyen'ske Bykontur og Wanschers haandskrevne Indledning som en Indførelse i Hollands Natur og Kunst. Dette er Holland oplevet af en Kunstner.

Siden lavede Wanscher mange Dagbøger fra sine Rejser i Tyskland, Frankrig, Italien, Grækenland og Ægypten. Hver for sig er de enestaaende Stykker Bogkunst. Det var

næsten altid gamle Bøger i Pergamentbind, - Kvarter eller Folianter - som Wanscher købte paa sine Rejser, f. Eks. i Italien. I dem har han nedskrevet Erindringer, Oplevelser, Indtryk, Idéer, baade af kunstnerisk og af rent menneskelig Art, - kort sagt alt det, Naturen, Kunsten og Folkelivet byder den modtagelige Rejsende. Ind imellem er der Passager af mere personlig Karakter. Alt staar saa pænt og ordentligt og samtidig saa levende i Wanschers letflydende Haandskrift, der har samme Sepiatone som Tegningerne. Impulsivt er Motiverne til Tegninger og Akvareller valgt, som Wanscher med ødsel Haand og ægte kunstnerisk Farveglæde har levendegjort Teksten med. Aldrig ser man Wanschers straalende livfulde Personlighed fra en mere charmerende Side end her, hvor han helt har givet sig hen i Oplevelsen af Tingene og fæstner dem inspireret paa Papiret, det være sig en Mesterjakelforestilling i en Gade i Rom, en Scene fra et Araberkvarter i Ægypten, en Paladsfaçade, nogle Personer tilfældigt klumpende sig om Barokkens mægtige Arkitekturværker eller en grøn Plante, der staar i en Park med Lyset silende ned over sig.

Netop saa tilfældigt som Livets smaa Hændelser triller i Vejen for vore Fødder, er Dagbøgerne blevet til, én Side paa en Café, en anden ved Foden af et Monument, en tredie bare i en ledig Stund, hvor intet passerede.

Det fine Spil af Sepiatoner som Dagbogstegningerne har, den straalende Lysfylde i Akvarellerne kan ikke selv den mest drevne Tekniker gengive paa Tryk. Derfor er Dagbøgerne uerstattelige. De er originale Kunstværker, som man inderligt maa haabe engang maa finde Plads paa

et Museum eller et Bibliotek, hvor de vil være uvurderligt Studiemateriale for Kunstnere, Kunsthistorikere og Boghaandværkere.

Det er betegnende for Wanscher, at han i Dagbøgerne tager alle Hensyn til de bogmæssige Krav. I Virkeligheden er de skrevne Bøger Forbilledet for Siden i flere af de trykte Bøger. Det svære Papir, de brede Marginer, en passelig Kolumne med en letflydende og letlæselig Skrift og Illustrationerne danner her en tilsvarende Helhed som i de trykte Bøger. Det viser, at Wanscher arbejder bogteknisk af Tilbøjelighed og Overbevisning, naar han skriver og tegner sine Dagbøger, fordi det er et Behov for ham, at der er Skønhed, Plan og Orden i de Ting, han har med at gøre.

Med Bogen »Holland« havde Wanscher faaet Smag paa Folioformatet. Hans næste Bog - Raffaello Santi da Urbino - er i det samme aflange Protokolformat, der passer saa godt til Værkets Karakter. Den er at ligne ved hine gamle Folianter, som f. Eks. tryktes i Barokkens Italien, og som Wanscher elsker og selv har staaende flere af paa sin Reol. Men det høje Format var ogsaa praktisk i dette Tilfælde. Der skulde staa saa meget som muligt paa Siden. Skriften - en Mediævaltype - er høj og tynd, og der blev endda støbt særlig lange s'er. Den ret smalle tætte Kolumne og de brede Marginer giver en udmærket Kontrastvirkning. Til Noterne, der er trykt i Marginerne med en lille Skrift, lod Thiele fremstille helt nye Typer. Wanscher berømmer Thieles Bogtrykkeri for den Beredvillighed, hvormed man

altid gik ind paa hans Idéer dèr. Det eneste Sted, hvor Noterne er sat under Kolumnen er paa Siderne 124-125, hvor Rafaels saakaldte »Memoriale« er trykt. Wanscher har selv følt, at det vilde virke forstyrrende, om man fyldte op i Marginen her, hvor Siderne er helt tætte, uden de mange store Indrykninger og Udgange, som fremkommer i den øvrige Tekst, hvor der er Digte og Citater. Virkningen af disse to Sider er da ogsaa særlig homogen og pompøs. Den Slags i det æstetiske begrundede Capricer er der mange af i Wanschers Bøger. Reproduktionerne efter Wanschers Tuschtegninger efter Rafaels Værker er komponeret ind i Teksten efter samme Princip som i »Grækernes Syn paa Kunst«. Paa Tavler er desuden gengivet nogle Kobberstik og et Par Penneskitser af Rafael. De staar alle smukt paa det gode Papir. Billedtekster er undgaaet. Skønt Papiret i og for sig var godt nok i den almindelige Udgave, blev der trykt 50 Eksemplarer paa endnu bedre Papir og i blaat Omslag. I dem blev der yderligere tilføjet en Koldnaalsradering af Wanscher efter Apollofiguren paa »Parnasset«.

Rafaelbogen med det morsomme smalle Format, der er lige til at tage under Armen og gaa bort med, blev indbundet i et praktisk, graat og sortmeleret stift Bind og fik et lakrødt Titelfelt paa Ryggen.

Hvor rigtigt det store Format var valgt, ser man for Alvor ved Sammenligningen med den engelske Udgave, der kom i 1926 i et ganske vist stadig smalt, men mindre Format. Papir og Skrift er her anderledes, men Illustrationerne er de samme, og det er dem, der i Virkeligheden kræver den høje Folio type. Det nye ved den engelske

Rafael-Bog var bl. a. Papiret, der efter Wanschers Anvisning var fremstillet af De forenede Papirfabrikker specielt med denne Publikation for Øje. Forbilledet for dette Papir, der var fremstillet af rene Klude og Bomuld, var en Bog af Canina om det gamle Rom, der udkom i Italien omkring 1840. Skriften - den franske Antikva - giver et klart og nøgternt Satsbillede, men Bogen er uden den Charme, som den danske Rafael har, hvorfor Wanscher da ogsaa selv foretrækker denne.

Faa Bøger giver saa levende et Billede af sin Forfatter, som »Italien og den store Stil«, der blev den næste Bog i Rækken efter den danske Rafael-Bog. Det er en humanistisk Bog, der, skønt det vel kun er forholdsvis faa, der med lige stort Udbytte kan læse alle Afsnittene, alligevel henvender sig til en større almentdannet Læsekreds, end de rent kunsthistoriske Værker. »Italien og den store Stil« behandler i en Række uafhængige Kapitler, der kun er forbundet ved selve Bogens Idé, der er udtrykt i Titlen, Arkitektur, Billedkunst, Digtning, Æstetik og Musik. Bogen ser straks tillokkende ud i et Boghandlervindue med sit citrongule Omslag og den hvide Plakat med Titlen og den lille Tegning af en Genius, der sidder og balancerer paa Spidsen af et Overflødhedshorn. Trykt hos Thiele paa et pænt svært Papir af den ru gullige Art, der klæder Kunstbøger saa godt, fremtræder Bogen med en behagelig, upretentiøs Typografi. Straks Titelbladet virker med sin store lyse Skrift sobert indbydende, og det indvendige holder, hvad dette Blad lover. Linierne er ikke ret lange, og de mange Citater, indskudte Digte og Noder giver yder-

ligere Afveksling i Satsbilledet. Den stærke Skydning og den luftige Skrift skaber Flugt over Siden. Kolumnen begrænses nedentil af en Linie, der skiller den fra Noterne, der er trykt med en mindre Grad. Foroven er hvert Afsnits Navn anvendt som Kolumnetitel og sat med større og mere spatieret Skrift, end det øvrige. Her ser man igen, hvilket harmonisk Resultat, der opnaas ved, at Skriften - i dette Tilfælde Baskerville - er stemt i Illustrationens Tone. Ogsaa af »Italien og den store Stil«, blev et mindre Antal Eksemplarer trykt paa Luksus-Papir.

Til Humaniora maa vel ogsaa regnes Wanschers henrivende lille Bog - Om Mozarts Don Giovanni - der kom i 1926. Foruden Fabelen om Don Giovanni bragte den en Oversættelse af Da Pontes Tekst. Denne Bog er en af den Slags fine smaa Oktaver, man elsker at eje og tage frem og kæle for en Gang imellem. Hvem skriver ellers saadanne Bøger mere! De hører til i det attende Aarhundrede, og Tilrettelæggelsen af Mozartbogen er da ogsaa helt i hin Epokes Aand, uden dog at være en Pastiche. Allerede Titelbladet stemmer Sindet i den rette Tone. Den fine Rytmik beror paa den stadige Vekslen mellem mørke og lyse Typer og paa de korte Liniers Fordeling over hele Siden.

Bogens to Afsnit, »Eventyret« og »Skuespillet«, har tilsvarende forskelligartede Satsbilleder. Det første er fortællende, derfor den tætte Kolumne, det andet dramatisk, derfor den stadige Vekslen i Skriftgrader, alt efter, om det er Dialog, Scenegang, Personernes Navne, Overskrifter etc., og store Indrykninger og Udgange. Alt ialt svarer

denne lille Bog alene ved sit Ydre til det musikalske Billede, der staar den for Øre, der læser om »Don Juan«.

Mozartbogen fik et festligt Omslag af et brandgult Papir med smaa sorte Nister i, som Petersen & Petersen lavede dertil; derpaa sidder en graagrøn Plakat med Titlen og Forfatternavnet i sort Tryk.

Samme Aar, som Mozarts »Don Giovanni« kom, lavede Wanscher en Bog af en helt anden Art. Det var Bogen om Kai Nielsen. Det herlige blaa Omslag med Kai Nielsens Karikatur af »Mig selv« i fed sort Streg var helt og holdent Wanschers Idé, og den var et Fund. Ganske vist var der mange, der syntes, at det var for brutalt, men en yngre Generation er tilbøjelig til at mene, at netop dette Omslag dækkede det Indtryk, man har af Kai Nielsen fra hans Værker og fra Beretningerne om ham, og at det var dristigt og rigtigt af Wanscher at gøre det paa den Maade. Af Hensyn til Reproduktionerne blev Bogen trykt paa glittet Papir. Wanscher ønskede, at Teksten skulde følge Billederne, og da der var mange af dem, blev Satsen følgelig meget aaben.

I de hidtil omtalte Arbejder havde Wanscher skabt en Række særprægede Bogtyper, forskellige som Bøgenes Indhold, men alligevel med visse gennemgaaende Karakteristika. I de følgende Bøger samler han sin Interesse mere og mere om den Udtryksform, han første Gang havde realiseret i »Grækernes Syn paa Kunst«, og som helt svarede til Linien i hans Forfatterskab. I 1927 kom første Bind af Wanschers »Arkitekturens Historie« - »Oldtiden«, og i 1929 og 1931 følger de to næste Bind »Mid-

delalder« og »Nyere Tid«. Til denne den første stort anlagte Arkitekturhistorie paa Dansk er valgt Folioformatet, først og fremmest af Hensyn til de mange Illustrationer, men vel ogsaa for at give dette Værk et pompøst Ydre. Men iøvrigt har Wanscher jo haft sine Forbilleder for Tilrettelæggelsen af Bogen. »Arkitekturens Historie« er beslægtet med de gamle Barokarkitekters Serlio, Scamozzi, Palladios Lærebøger, hvor Skrift og Træsnit sammen gør en lignende Virkning som Plantin'en og Tegningerne hos Wanscher. Ja, saa nær er Wanscher i Overensstemmelse med sine Forgængere, at han har kunnet indsætte et Par af Serlios Træsnit mellem sine egne Tegninger i »Arkitekturens Historie«, uden at man bemærker nogen Forskel.

Men Wanscher kan ogsaa lade sig inspirere af Ting, han ikke kan lide. I direkte Opposition til en Bog, der efter hans Mening var helt forkert grebet an, satte han Illustrationerne op i »Arkitekturens Historie«. For det første skulde de være store og tydelige - ikke smaa Frimærkebilleder - og saa skulde alle Grundplaner gaa opad. Det forekommer jo ogsaa at være det naturligste, men alligevel ser man dem ligge ned i mange Bøger. Som altid beregner Wanscher nøje Billedernes indbyrdes Virkning og deres Balance paa Opslaget.

Ligesom i »Grækernes Syn paa Kunst«, blev Plantin'en den foretrukne Skrift, paa Grund af dens stofflige Overensstemmelse med Gengivelserne i Streg efter Tegningerne. Ogsaa Papiret er beslægtet med det, der var anvendt i »Grækerne«. En omhyggelig Tilrettelægning var allerede foretaget i det haandskrevne Manuskript, der nu opbevares i Det kongelige Bibliotek. Det er lærerigt at

sammenligne Udkastet med den færdige Bog. Værket var oprindeligt lagt meget større an, men Wanscher eksperimenterede sig efterhaanden frem til det endelige Resultat, der var en Forenkling af Manuskriptet. For Eksempel var Titelbladet i Manuskriptet komponeret efter lignende Princip som i »Grækerne«, pompøst og fyldende Siden ud, men ogsaa det blev simplificeret stærkt. Til den kraftige Typografi i den ikke alt for brede Kolumne, der lever Plads til en bred Margin, gør den dobbeltliniede Indramning af Kapiteloverskrifterne og den sorte Skillelinie mellem Tekst og Fodnote forneden, en god sluttet Virkning.

Det gule Kartonomslag, »Arkitekturens Historie« fik, var ogsaa et lykkeligt Valg. Paa den staar Titlens svære sorte Bogstaver som et ædelt Ornament. Men da saadan et Omslag jo ikke kan vare evigt, især ikke til saadan en stor tyk Bog, lavede Petersen & Petersen efter Wanschers Anvisning et haandgjort Halvpergamentbind. Papiret var et komponeret Stykke, der sammen med Pergamentryggen gav en fornem og solid stofflig Virkning, men alligevel saapas egenartet, at man nok er klar over, at det ikke er nogen helt almindelig Bog, man tager i Haanden. Det er, som Wanscher siger et Sted i Indledningen til tredie Bind - en Bog om Arkitektur, skrevet af en Kunstner.

De typiske Wanscherske Træk finder vi igen i Rosenborgbogen fra 1930 - i Henseende til Typografi en af Wanschers mest vellykkede Bøger. Igen det svære Papir, Plantinskriften, den dobbeltliniede Indfatning af Kapitel-titlen og forneden Stregen, der skiller Tekst fra Noter.

Hvert Kapitel begynder med store fede Initialer, og i første Linie er de første fire fem Ord sat med Versalier. Paa Titelbladet er for første Gang anvendt røde Typer, afvekslende med de sædvanlige sorte, i Lighed med gamle Bøger fra det 17. og 18. Aarhundrede. Det ser pragtfuldt ud. Man kan rigtig forestille sig, hvordan den Slags festlige Titelblade har glædet Wanscher, saa ofte de kom ham for Øje. Netop en Udgave af Scamozzi fra 1714 har et saadan pompøst Titelblad. Men man ser samtidig, hvor selvstændigt Wanscher benytter en saadan Detaille. De røde Tal er ogsaa brugt i Afsnittet med Afskrifter efter Kilderne. Det ser dekorativt ud og gør en morsom Virkning, naar man blader Bogen rask igennem.

I 1932 kom første Bind af »Artes«. Wanscher havde fuldstændig frie Hænder ved Planlæggelsen af denne Kunstaarbog, der i Aar udkommer med sit ottende og desværre foreløbig sidste Bind. »Artes« var ment som en Demonstration udadtil, først og fremmest for dansk kunsthistorisk Forskning, men tillige ogsaa for dansk Boghaandværk. »Artes« blev til at begynde med trykt hos Thiele. Da dette udmærkede Trykkeri gik ind, overtog Bianco Luno Trykningen af »Artes«. Det høje og brede Kvartformat blev valgt for at understrege Bogens Karakter af Haandbog.

Papiret, der i Kvalitet er beslægtet med det, der blev anvendt til den engelske Udgave af Rafael-Bogen, men er hvidere, blev fremstillet af rene Klude paa De forenede Papirfabrikker, specielt til denne Publikation. Paa dette haarde Papir staar Plantin'en med glimrende Skarphed.

I »Artes« er der en meget fint beregnet Vekslen mellem de forskellige Grader, der er anvendt henholdsvis i Overskrift, Brødskrift, Noter og Kilder. Titelbladet er opbygget i tre Tempi. Fra »Arkitekturens Historie« og »Rosenborg« er overtaget Brugen af den dobbeltliniede Indramning af Kapiteloverskriften, men der er ingen Skillelinie mellem Tekst og Fodnote; der skiller alene den ændrede Skriftgrad. Illustrationerne i »Artes« er af forskellig Art; det er dels Wanschers egne Tegninger og Akvareller, dels Fotografier, Stik, etc. etc. Autotypierne efter Fotografier staar her med en fyldig malerisk Tone, som Wanscher holder af. Helseidengivelserne er altid kun trykt paa den ene Side af Papiret. De i »Artes«-Bøgerne anvendte Billedtekster er altid anbragt paa Midten under Billedet og rækkende lige langt til hver Side. Paa Tavler med Flerfarvetryk er der ingen Billedunderskrifter. Disse Flerfarvetryk er blevet til ved aarelang Eksperimentering i Middelboes Atelier, efter Tilskyndelse af Wanscher. De er nu kommet saa nær Originalerne, som det overhovedet er muligt. Paa det hvide Papir staar Farve-reproduktionerne med stor Kraft og Klarhed - f. Eks. den store dobbelte Tavle med Häussers Projekt til Slotskirken fra 1737, hvis Kolorit er yderst raffineret, og Wanschers egne inspirerede Gengivelser efter klassiske Kunstværker.

Til Indfatning af Haandbogen, der jo stadig behøvede det samme Udstyr, lavede Petersen & Petersen efter Wanschers Anvisning en Indbinding af et fintskraveret, graat, slidstærkt svensk Papir. Ryggen er af Kalv med Titelfelt af rød Oaseged, hvorpaa den korte Titel er trykt med Guld. Til de senest udkomne Bind, er der, da det gode

svenske Papir ikke mere kunde skaffes, anvendt et finttraadet graagrønt Lærredsbind.

Af samme Format som »Artes«, trykt paa samme Papir og med samme Skrift er »Antiken«, der kom i Aaret 1935. Omslaget er en gullighvid tynd Karton, der paa Ryggen bærer Forfatterens Navn og Titlen i brunt Tryk, mens selve Forsiden staar ren og lader Titelbladet skinne igennem, hvilket giver en Virkning, som om der var Vandmærke i Kartonen. »Vandmærket« viser sig, naar man blader om, at være en Tegning af Wanscher af et ægyptisk Kongehoved, der er anbragt i halv Profil, saaledes at selve Papirets Hvidhed inden for Konturen virker med til at give Hovedet Perspektiv og faa det til at svæve paa Siden. Tegningen indrammes af Forfatternavn og Titel, der er sat med store, kraftigt spatierede Versalier foroven, og de forskellige praktiske Oplysninger forneden, sat med en lille Grad, der igen kontrasterer med de store Tal i Trykkaaret 1935.

Forbilledet for Tilrettelæggelsen af »Antiken« er at søge i Dagbøgerne. Med Rejsebøgerne i Kvartformat er der mest Lighed i det ydre, men de store Bøger fra Wanschers Rejse til Ægypten og Grækenland i 1932, der jo ogsaa var Forudsætningen for Bogens Indhold, har afgivet Hovedparten af Illustrationerne. Resten er valgt ud blandt Wanschers Tegninger og Akvareller i Foliostørrelse. Selv det svævende Hoved paa Forsiden har sin Forudsætning i en Dagbogstegning fra 1924, der er anbragt paa lignende Maade paa en Side.

I »Antiken« giver Anvendelsen af Billedtekster under

Tegningerne i Teksten en ny Variation i Satsbilledet. Der opnaas paa denne Maade et fint Samspil mellem Tegning, Underskrift og Tekst, saaledes som det f. Eks. træder tydeligt frem i det her afbildede Eksempel. I Flerfarvegenivelserne efter Wanschers Akvareller har Middelboe igen gjort Underværker. Pragtfuld er en ægyptisk Slagtescene, hvor Papirets egen Hvidhed træder frem i Pletterne i Oksens Skind, og i de brune Mænds Lændeklæder.

Den lærde Tekst ufortalt, er »Antiken« en Kunstners Billedbog om fjerne Landes Kunst. Bogen har til Slutningsvignet en lille let henkastet Pennetegning, forestillende Baade paa Nilen og et Par Indfødte paa Stranden.

Efter »Kivik, Guldhorn og Edda« fra 1935, der er en sober lille Tryksag, hvor den stadige Vekslen mellem Dansk og Oldnordisk er nydeligt klaret, ved Brug af Kursiv, kom i 1937 Bogen om »Christian 4's Bygninger«. Den kan sammenholdes med de andre Kvartbøger fra Trediveerne foruden Artesbøgerne, »Antiken« og »Kivik, Guldhorn og Edda«. Papir og Format er det samme, men ellers er de forskellige nok. I »Christian 4's Bygninger« er Skriften Baskerville, og Grunden til, at netop denne blev valgt, forklarer Wanscher selv ved sin Begejstring for en lille fransk Bog med Pindars Oder i Oversættelse til Fransk ved Chabanon, der udkom i Paris 1772. Den lagde han til Grund for Udformningen. Herfra fik han ogsaa Dobbeltlinierne - en tyk og en tynd Streg, som markerer hvert nyt Afsnit i Christian 4-Bogen - og den tynde Streg, der skiller Teksten fra Noteapparatet. Noterne er rykket ind for at give Plads til Notetallet, der er puttet ind i

en rummelig Parantes. Hvert Kapitel begynder med store Initialer, og de første vigtige Ord i Linien er sat med Versalier. Derimod er Kursiven anvendt til Kapiteloverskrifterne, der gentages som Kolumnetitel paa hver Side. Der er Flugt over dette Satsbillede, maaske det mest harmoniske Wanscher har komponeret. Titelbladet er ogsaa meget fornemt og behersket, bærer alene Christian 4's Monogram efter hans egen Tegning og Titlen i fed Skrift samt Forfatternavnet med en mindre Grad.

Gengivelser af Planer, Christian 4's egenhændige Tegninger, Stik etc., staar for det meste med en blød graa Tone paa det hvide Papir. Til denne Bog komponerede Wanschers Svigerdatter et hvidt Papirsbind med et Mønster af brune og gule Nister og med Titelfeltet i en stærk grøn Farve.

Det mærkelige ved Bogen om Kronborg, der kom i Efteraaret 1939, er for det første det meget store Format; den er Wanschers hidtil største Bog. Formatet blev bestemt af de Nyrop'ske Opmaalinger, der er gengivet her i $\frac{2}{3}$ Størrelse. Paa den store Folioside staar alle Reproduktionerne meget klart og smukt. Tapeterne er især glimrende gengivet. Den fortræffelige Stofvirkning skyldes dels det grove Raster, der blev anvendt med Vilje ved Reproduktionen, og Trykket paa det svære Kronborg-Papir, som var lavet specielt til Bogen. Resultatet er blevet en Mellemtung mellem Avistryk og Tekstil.

Nummer to Mærkværdighed var, at hele Bogen, baade Tekst, Overskrifter, Noter etc., var sat med samme Skriftgrad. Skriften er Bodoni. Den valgte Skriftstørrelse synes

nu, da Resultatet foreligger, at være den ideelle netop til en Bog af dette store Format, der løb Fare for at blive for bombastisk, hvis altfor store Typer blev brugt. Beskedent og værdigt paa samme Gang er Titelbladet, hvor Linierne ligesom danner et lille firkantet Felt midt paa den store Side. Man vilde have forsvoret, at det kunde lade sig gøre at bruge Brødskriftens Grad til Titlen, men Wanscher er Manden, der har Mod og Sikkerhed til at vove Eksperimentet. Nu ved man altsaa, at det kan lade sig gøre, og at det oven i Købet ser godt ud.

Wanschers sidste nyligt fuldførte Bog er Værket om Michelangelo. Det er igen en Folio. Formatet er bestemt af den store foldede Tavle med Rekonstruktionen af Michelangelos Karton med de badende Soldater. Grundlaget er Marc Antons Stik, der er gengivet lidt under normal Størrelse for at passe til det Stykke Artes-Papir, hvorpaa hele Rekonstruktionen er trykt. Den er en af de største Clichéer, der er lavet herhjemme. I sin Helhed er Siden ca. en Meter lang. Ligesom ved Gengivelsen af Tapeterne i Kronborg-Bogen er et groft Raster anvendt, saaledes at Billedet kommer til at ligne Avistryk. Wanschers Akvareller er gengivet i Trefarvetryk. Det er lykkedes at overføre Akvarellernes stofflige Virkning til Trykket, hvilket ikke mindst skyldes Papiret, der nærmer sig Akvarelpapir i Sværhed. Det er fremstillet til Bogen af 100 pCt. uklorede Klude. Flere af Akvarellerne er forholdsvis nye, mens andre - deriblandt den her gengivne Ynglingeskikkelse fra Loftet i det sextinske Kapel - gaar helt tilbage til den Tid, da Wanscher arbejdede med den første Bog om »Rafael og Michelangelo«.

Den her anvendte Baskerville-Skrift er meget stor og aaben. Hver Type staar klart afgrænset som et Ornament. De store Aarstal, der er anbragt i Marginen, markerer den kronologiske Fremadskriden i Teksten, og giver samtidig en dekorativ Virkning.

Michelangelobogen har et svært gulbrunt Kartonomslag, der paa Forsiden bærer Forfatterens Sepiategning af en af Medicigravene. Den foreligger ogsaa indbundet i stærkt flammert blaat Papirsbind med Ryg af rød Oaseged og Forfatternavn og Titel i Guld.

De Kunstbøger, Wanscher selv har tilrettelagt - ialt - danner ved deres Egenart en lille Enklave i dansk Boghaandværk. Man kan ikke vente, at en saa original Kunstner og Personlighed som Wanscher skal danne Skole; det vilde vel heller ikke være ønskeligt, om han gjorde det. Men der er ingen Tvivl om, at der i Wanschers Virksomhed som Bogkunstner er Idéer at hente, der sikkert paa forskellig Maade vil komme Bøger til Gode ogsaa i Fremtiden. Man kan f. Eks. pege paa den Betydning, Wanscher har haft ved sin Omhu for Papiret, der bl. a. har givet sig Udslag i, at han ligefrem har faaet De forenede Papirfabrikker til at fremstille helt nyt Papir til hans Bøger.

Ved hele sin Virksomhed er Wanscher gaaet i Brechen for den kunstnerisk værdifulde Bog. Han har derved skabt en Norm for de Krav, man i Fremtiden bør stille til det boglige Udstyr af Kunstbøger og andre værdifulde Bøger. Endelig har det været af Betydning, at Wanscher aldrig gik frem efter forudfattede Meninger om Bogens Tilrette-

læggelse, men hver Gang lod den ydre Bog vokse frem af selve Indholdets Karakter.

Den, der vil forstaa Vilhelm Wanschers Indsats som Bogkunstner maa opfylde det Krav, Wanscher selv har fremsat et Sted i »Italien og den store Stil«: »Det gælder at have en førstehaands Interesse for en Mands Væsen, at kunne spore hans Stilling til det, han vil sige og forstaa hans Afgrænsning af Sagen, hans Maade at beaande denne.«

ELSE KAI SASS

VILHELM WANSCHER

BIBLIOGRAFI*

1. Provençalerne og Antiken.
K. 1896. 40 Sider. 8°. Ill.
Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Udgivne af det philologisk-historiske Samfund. Nr. 27.
Kleins Forlag. Camilla Klein.
2. Bygnings- og Møbelstil.
K. 1901. 16 Sider 8°
Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning Nr. 37.
Udgivet af Universitetsudvalget. I Kommission hos Jacob Erslev.
Sally B. Salomons Bogtrykkeri.
3. Arkitekten G. Binesbøll.
K. 1903. 43 S. 4°. Ill.
Blade af dansk Kunsts Historie IV-V. Udgivet af Foreningen for national Kunst.
4. Den æsthetiske Opfattelse af Kunst.
K. og Kria. 1906. 120 S. ill.
Udgivet med Understøttelse af Carlsbergfondet.
Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag. Forlagets Bogtrykkeri.
5. Rafael og Michelangelo.
Deres Arbejder i Vatikanet og det sextinske Kapel.
K. og Kria. 1908. 256 S. 4°. Ill.
Udarbejdet med Understøttelse af Carlsbergfondet.
Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag. Aarhus Stiftsbogtrykkeri.
6. Grækernes Syn paa Kunst og den græske Kunst-Teoris Udvikling i Renaissance og Baroktiden. Med Tegninger af Forfatteren.
K. og Kria. 1914. 124 S. 4°. Ill.
Udarbejdet og udgivet med Understøttelse af Carlsbergfondet.
G. B. N. F.
Egmont H. Petersens kgl. Hof-Bogtrykkeri.
- Trykt i 315 Expl. paa haandgjort hollandsk Papir fra Gebr. Ebart, Sprechthausen b. Eberswalde.
7. Holland.
[K. 1917] 50 Tegninger. Fol.
Forfatterens Tegninger og Haandskrift.
Gengivelserne i Zinkætsning skyldes B. og E. Middelboe, Trykningen H. H. Thiele, Indbindingen Anker Kyster. Trykt i 50 Salgseksemplarer signerede af Forfatteren.
8. Raffaello Santi da Urbino.
Hans Liv og Værker.
K. 1919. 152 S. Fol. Ill.
Udarbejdet med Understøttelse af Carlsbergfondet.
Aage Marcus, København.
H. H. Thieles Tryk.
Samtlige Clichéer er fremstillede af Bernhard Middelboe.
9. Italien og den store Stil.
K. 1921. 141 S. 4°. Ill.
Udarbejdet med Understøttelse af Carlsbergfondet.
Trykt med Bidrag af en Kunstven.
Aage Marcus, København.
H. H. Thieles Bogtrykkeri.
10. H. C. Andersens Tegninger.
K. Flensborg 1925. 67 S. 8°. Ill.
Udgivne af Poul Uttenreiter. Med Forord af Vilhelm Wanscher.
Slesvigsk Forlag. Grønseforlaget.
Bogen er trykt hos Valdemar Pedersen, København, Fotografierne optaget af Harald Lønborg, Odense, og Clichéerne udført i Wendt og Jensens Reproduktionsanstalt, København.
11. Raffaello Santi da Urbino.
His Life and works.
London 1926. 184 S. Fol. Ill.

* I Bibliografien er ikke medtaget Artikler i Dagblade, Tidsskrifter, Aarbøger etc. etc.

- This book was written with the help of the Carlsberg Fund and the English Edition has been published at the expense of the Rask-Oersted Fund. Ernest Benn, Limited.
Printed by H. H. Thiele, Copenhagen, on paper made especially for this book at the 'Forenede Papirfabrikker'.
12. Kai Nielsen.
1882-1924.
Hans Liv og Værker.
K. 1926. 159 S. 4°. Ill.
Udgivet med Støtte af Ny Carlsbergfondet.
Udg. af Kunstforeningen.
Trykt hos H. H. Thiele. Clichéerne fra Bernhard Middelboe. Papir fra De Forenede Papirfabrikker.
 13. Om Mozarts Don Giovanni.
Med Oversættelse af Da Pontes Tekst.
K. 1926. 107 S. 8°. P. Haase og Søn.
Trykt hos F. E. Bording, København.
 14. Arkitekturens Historie. I-III.
Oldtid. Middelalder. Nyere Tid.
K. 1927-1929-1931. Fol. Ill.
Udgivet med Støtte af Carlsbergfondet og Ny Carlsbergfondet.
P. Haaase og Søn.
H. H. Thieles Tryk. Clichéerne fra Bernhard Middelboe.
Trykt paa rent Kludepapir fra De Forenede Papirfabrikker.
 15. Rosenborgs Historie.
1606-1634.
Med Kilder og Arkitekturtegninger.
K. 1930. 141 S. 4°. Ill.
Udgivet med Støtte af Ny Carlsbergfondet.
A short history of Rosenborg Castle.
Hos P. Haase og Søn.
 - H. H. Thieles Tryk. Lystryk fra Pacht og Crone. Stregætsninger fra B. Middelboe. Trykt paa haandgjort Papir fra van Gelder Zonen.
 16. J. A. Jerichau.
K. 1931. 45 S. 8°. Ill.
Vor Tids Kunst. 2.
Forlagt af Rasmus Naver.
Langkjærs Bogtrykkeri. Clichéer fra B. Middelboe.
 17. Artes. I. —
Monuments et Mémoires / publiés sous la Direction / de / Vilhelm Wanscher / professeur de l'histoire de l'art à l'Académie Royal des Beaux-Arts de Copenhague.
Copenhague 1932 - 4°. Ill.
Subventionné par la Fondation Ny Carlsberg.
P. Haase & Fils.
H. H. Thiele Imprimeur. [Siden 1937, V, Bianco Luno]. Clichés Middelboe. Papier fil pur »Artes« De Forenede Papirfabrikker.
 18. Antiken.
K. 1935. 176 S. 4°. Ill.
Med Forfatterens Tegninger og Akvareller.
Med Støtte af Carlsbergfondet og Ny Carlsbergfondet.
P. Haase & Søn.
H. H. Thieles Bogtryk. B. Middelboes Clichéer.
 19. Kivik, Guldhorn og Edda.
K. 1935. 44 S. 4°. Ill.
P. Haase og Søn.
H. H. Thieles Bogtryk.
 20. J. F. Willumsen.
K. 1937. 75 S. 8°. Ill.
Danske Kunstnere XIV (Den Frie Udstilling).
Arthur Jensens Forlag.
Trykt i Det Berlingske Bogtrykkeri. Clichéer fra Lind Hansen, København.

21. Christian 4.s Bygninger.
K. 1937. 192 S. 4°. Ill.
Efter Anvisning af Forfatteren trykt
af Bianco Luno A. S., København.
I Kommission hos P. Haase og Søn.
22. Kronborgs Historie.
K. 1939. 192 S. Fol. Ill.
Udgivet af Carlsbergfondet og Ny
Carlsbergfondet.
Fischers Forlag.
Trykt af Bianco Luno A/S. Clichéer
af Bernh. Middelboe. Papir »Kron-
borg« fra De Forenede Papirfabrik-
ker.
23. Christian 4.s Bygninger.
K. 1939. 23 Sider. 45 T. 4°. Ill.
Kunst i Danmark. Udgivet med
- Understøttelse af Ny Carlsbergfon-
det. Serie: Arkitektur og Brugs-
kunst. Redaktion: Christian Elling
og Viggo Sten Møller. Copyright
by Ejnar Munksgaard. Printed in
Denmark: Fr. Bagges kgl. Hofbog-
trykkeri. Clichéer: F. Hendriksens
Reproduktionsatelier.
Ejnar Munksgaards Forlag.
24. Vie de Michel-Ange.
Copenhague 1940. 141 S. Fol. Ill.
Chez l'auteur.
Imprimerie Bianco Luno. Clichés
Middelboe. Papier fil pur De For-
enede Papirfabrikker.
(Bogen er ikke udkommet i Bog-
handel, men kan faas i Fischer &
Krarups Boghandel.)

De efterfølgende Illustrationer, som viser karakte-
ristiske Sider af Vilhelm Wanschers Bogkunst,
er:

Opslag fra »Grækernes Syn paa Kunst«, p. 72-73. 250-51.

Et Opslag i Vilhelm Wanschers Dagbog fra Italiensrejsen 1924. 252-53.

Opslag fra »Artes« III, p. 8-9. 254-55.

En Side i »Arkitekturens Historie« - »Middelalder« - p. 121. 256.

En Side i »Artes« VII, p. 25. 257.

Titelbladet i »Antiken«. 258.

En Side i »Antiken«, p. 125. 259.

*Fra »Michel-Ange«. Trefarvetryk efter Wanschers Akvarelgengivelse
af en Yngling*

fra Michelangelo's Loft i det sextinske Kapel.

Foran p. 223.

Marcantóns Kobberstik af Venus og Amor (ca. 1510). Rummet er ikke dybt, næppe dybere end hos Giotto, men det begrænses klart af det forreste Billedplan og af Mellegrundens Plan, idet Billedrammen og Vinduet er ligedannede og derfor synes at være beslægtede; Planerne er forskudte for hinanden, og denne Forskydning følges af Venus, idet hun bøjer sig frem og løfter Foden. Strømningen er altsaa given i denne Retning paa skraa igennem Rummet; den synes at begynde i Fadet til venstre paa Gulvet, for atter igennem Vinduets Linjer at

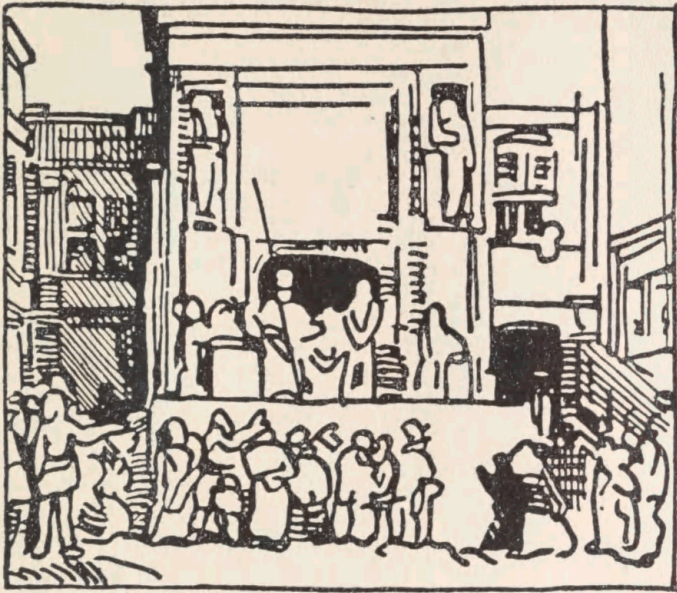

ledes op til Rammen; samtidig drejer Amor fremad omkring Venus' anden Fod og viser, at hun er fri af Baggrunden. Den lille Afstand mellem Venus' Ryg og Gardinet, hvilket danner Modbue til denne, opfattes ogsaa som Udtryk for hendes Frihed i Rummet. Dertil kommer Kontrasterne af lyst og mørkt. Der er altsaa Kræfter nok til baade at frigøre Figurerne og atter forbinde dem i det af Rammen begrænsede Billedrum. Enhver Forandring af Fak-

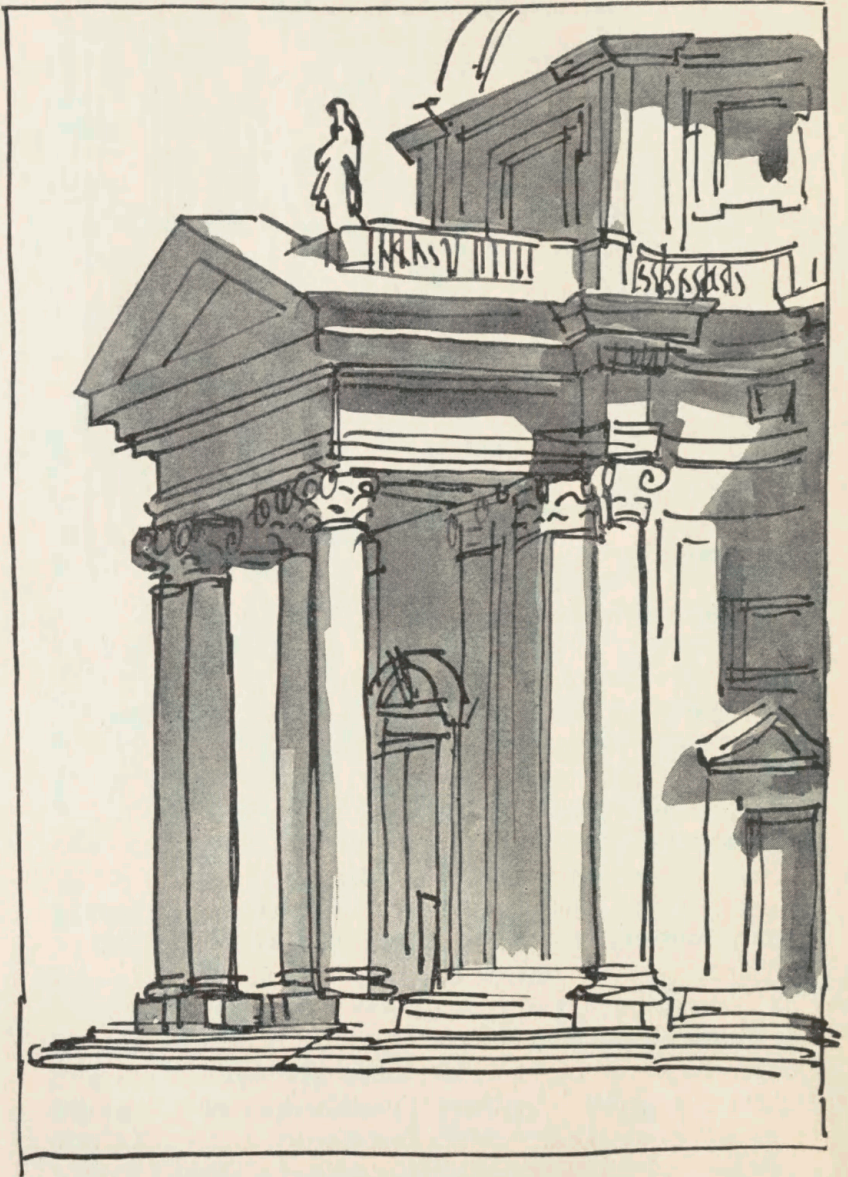
torerne vilde føles som Forstærkelse eller Formindskelse af Figurerens Liv. Saaledes er det ogsaa hos Giotto i Forholdet mellem Baggrundskulissen og Elisabeths bøjede Ryg; men hos Rafael er hele Rumbilledet i Funktion med sine Linjer og sine maleriske Planer. At dette har været Rafael bevidst, kan vi ikke tvivle om. Lomazzo har overleveret den Udtalelse af ham, at han interesserede sig mere og mere for Malerkunsten, efterhaanden som han forstod, hvad der er Principet i den (la ragione).

Idea del tempio, 1590 p. 114.

Et større Exempel paa Renaissancens og Baroktidens

Kompositioner i frontal Form er Rembrandts Radering »Ecce homo« (c. 1650), inspireret af Rafaels »Skolen i Athen« og »Peters Befrielse«. Rummet er strengt inddelt arkitektonisk og sammenholdt af Rammens næsten kvadratiske Figur, men der er rige Kontraster af lyst og mørkt, og stærke Strømninger: fra venstre paa skraa indefter, i Midten fremefter og opefter, til højre nedad og fremad; Bevægelsen standser her i en Slagskyggevirkning og et Mellemrum ligesom i Dioskurides-Mosaikken. Man kan se i Linjerne af Architekturen, hvor stærkt Rembrandt har følt Modsætningerne af Ro og Bevægelse; Linjerne gaar helt itu til højre, medens de holder sig stille og mørkt tilbage til venstre. Saaledes forstaar han ogsaa paa ethvert Punkt at lade Menneskene føle Bevægelsens Art og udnytte dette dramatisk som Udtryk for Ligegyldighed, Sagtmodighed, Hengivelse eller Tilbedelse. Heri var Rafael hans store Lærer. I dette S sammenspil af bevægede Mennesker i en fast, farverig

Uorthodox, fordi jo altid Katholikens had Ret. - Markionismen var
meget udbredt, og den eksisterede endnu i H. Aarhundrede. Karnack,
Marcion, des Evangelium vom fremde Gott, 1921.

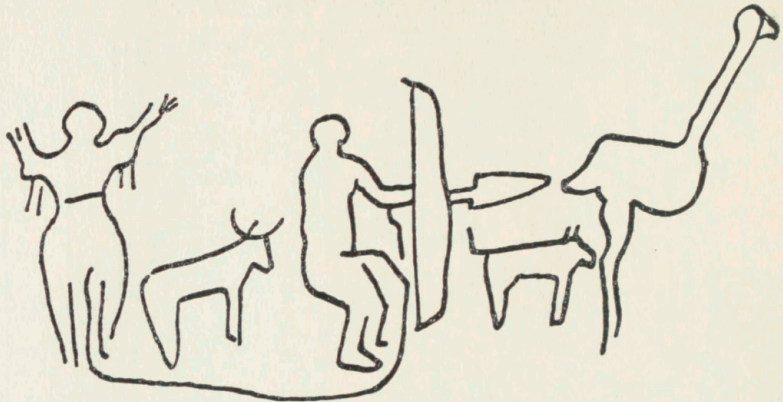

Vi gik før Aften
paa Piazza di Po-
pulo, hvor jeg tegnede
dette. Ting til et glas
øl, drak til Bas-
is for at høre om
den nyeste, - hvad de
bygger gør. Saa var
helt alene i Rom

Vi mindes d. 12 juli,
som altid var en Festdag
i Skibby. F. J. Con Cowin
hvor Farbroer Vilhelm vil-
de han bygget sig over-
deltigt, var der, til Ør
for hans Mind om Land-
dokter der ligesom, hans i A
høistige Mænd og Fisker.
Efter Aften dro vi to al-
ne vint i de brune Gader,

til Trevi og forbi S. Fyrazio, hvor to Pige kaldte for et Vind og
monde sig til at dø, da de saa, at jeg selv var i Følgeskab.

WOMAN PERFORMING 'KA'-MAGIC TO GIVE HER HUSBAND GOOD HUNTING
TIOUT, NORTH AFRICA

and in the touching picture of an elephant protecting its young from a panther. In another drawing of a lion the head is turned frontally.

The style of the North African cliff-drawings can be traced through the Sahara, which had at this period another climate, to Nubia and Egypt (1). The small Egyptian cylinders found in the tombs of the

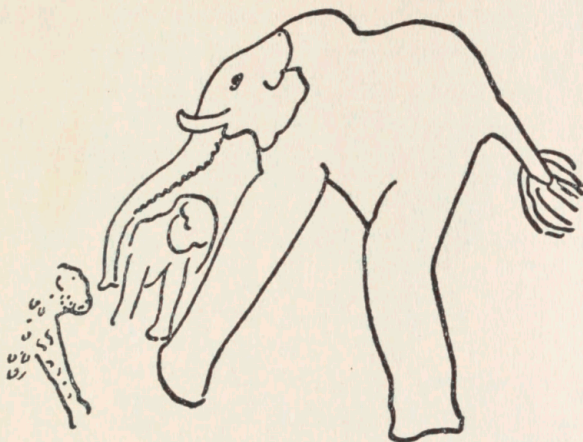
I. dynasty, with which we shall deal in the following chapter, still show the manner of drawing animals with only two legs, for instance a cylinder in Berlin with three deer-goddesses wandering in a forest (2). The last of

them is the ibex-goddess, Sathiet, the god of the Sun. Also in the North African cliff-drawings a buck is worshipped bearing the sun disk on its head like the Egyptian buck of the Sun-god Amon-Ra.

In eastern Spain silhouette paintings are found on similar overhanging rocks, representing hunting expeditions like the Bushman paintings of our own days in South Africa. The single figures are ornamental, certainly painted from memory and regardless of proportions.

(1) Bartsch, *Reisen* 1859, I, 82.

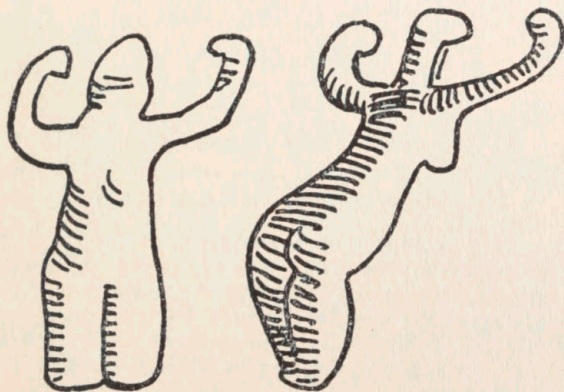
(2) Newberry, *Scarabs*, pl. III, 1.

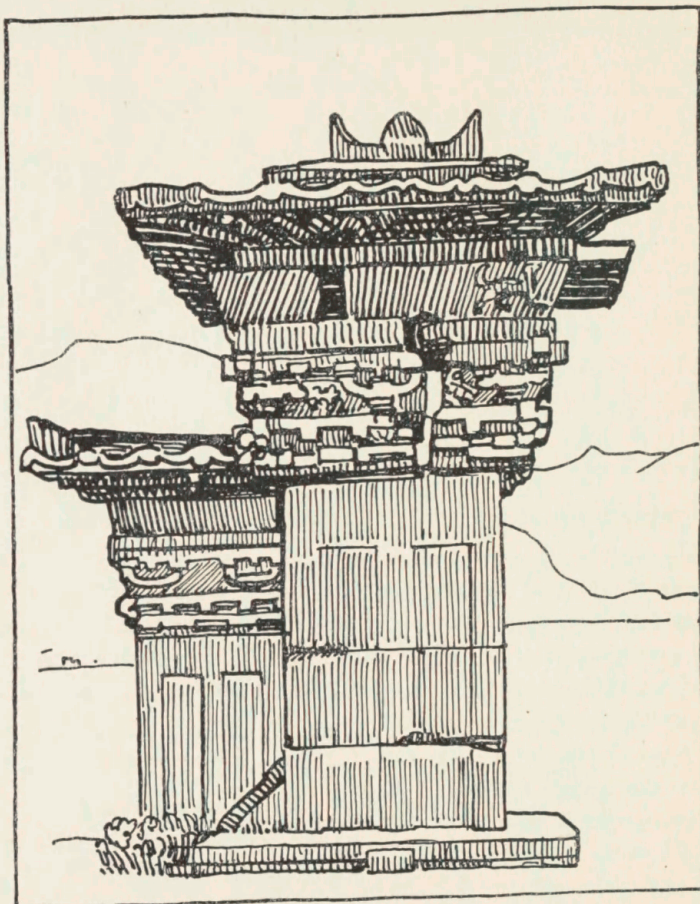
ELEPHANT PROTECTING ITS INFANT AGAINST A PANTHER
AIN SAFSAP, NORTH AFRICA

Also in Egypt such wall paintings with colours, of a more developed style, are found in a pre-dynastic tomb in Kom-el-ahmar.

The pre-dynastic art of Egypt with its belief in magic gestures continued this primitive culture by raising the hands or curving the arms

EGYPTIAN STATUETTE OF NAKED WOMAN
MAKING MAGIC, BREMEN

Portpille til en Grav i Ya Tschou Fu (209 e. Chr.).

(147 e. Chr.) er fladdekoreret, medens de yngre i Ya Tschou Fu (Prov. Se Tschuan) (209 e. Chr.) har en pragtfuld og morsom Skulpturdekoration, som viser Paavirkning af græsk Kunst (1); Gesimserne har en Blanding af chinesisisk og græsk Stil; men netop denne harmløse Rigdom af Motiver, og Modsætningen mellem den glatte Underdel og den svære og komplicerede Overdel, er typisk for chinesisisk Arkitekturfølelse.

Den græsk-romerske Paavirkning, som formodentlig bl. a. medførte, at man realistisk efterlignede Træarkitekturformer i Sten, var

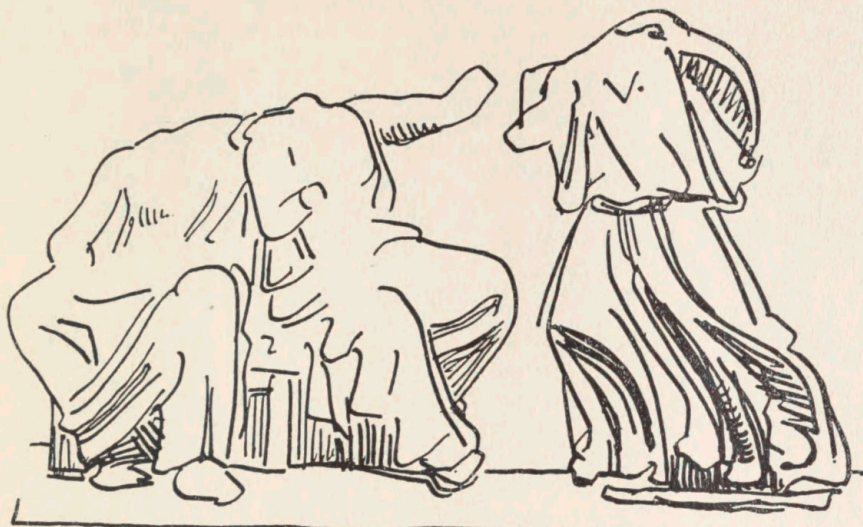
(1) Segalen, anf. St. Atlas I. Boerschmann, Chinesische Architektur tav. 232-34.

VILHELM WANSCHER
A N T I K E N

MED STØTTE AF CARLSBERGFONDET OG
NY CARLSBERGFONDET

KØBENHAVN **1935** P. HAASE & SØN
B. MIDDELBOES CLICHEER · H. H. THIELES BOGTRYK

FIGURER FRA VENSTRE HALVDEL AF PARTHENONS ØSTGAVL.
BRITISH MUSEUM.

var fordelt paa forskellige Hænder, hvilket ogsaa er tydeligt i Udførelsen. Spørgsmaalet om Autorskabet samler sig da i det kunstneriske Spørgsmaal om Enhed i Stil; er det de samme Kunstnere, som komponerede alle Skulpturerne i de givne Rammer? (1).

Det er lettest at besvare dette Spørgsmaal, naar vi betragter Østgavlen, som er den forholdsvis bedst bevarede. Figurerne findes i British Museum. De sydlige Figurer, „Dionysos“, „Demeter og Kora“ og „Hebe“, er mere frit udarbejdet end de tre Kvinder i den nordlige Gavllende, der smelter sammen paa en sanselig blød Maade. Forskellen ligger her ikke alene i Udførelsen, men i Anlægget. Vi kan derfor vanskeligt tænke os, at en enkelt Kunstner har planlagt denne Gavls Komposition, der synes at være blevet til ved et Compromis. — I den tidligere nævnte Kunstner-Anekdote om „Vædekampen“ mellem Phidias og Alkamenes hentydes der til Athenafiguren „over de høje Søjler“ som et Værk af denne sidste, hvori vi kan se en Tradition om Alkamenes' Autorskab til denne Figur i Østgavlen, som desværre er gaaet

(1) Plinius XXXV, 54.